

Krzysztof Fedorowicz*

Europa Środkowa w polityce zagranicznej Białorusi

Central Europe in the foreign policy of Belarus

Abstract: The article is dedicated to Central Europe in the foreign policy of Belarus. In the process of shaping the concept of Belarus' foreign policy in the early 1990s, Minsk considered the Central European option. Already at that time, attention was paid to the region of Central Europe and the need to center the road between East and West. However, NATO enlargement in the region led to the choice of the eastern vector and to close cooperation with Russia. After 20 years of close integration, it turned out that the alliance with Russia is not perfect. Belarus has once again activated the Central European vector in foreign policy. Central Europe is a natural area for the pursuing Belarussian interest. Cooperation with neighboring countries (Poland, Lithuania, Latvia, Hungary) is a positive impulse for comprehensive economic and possibly political reforms in the near future.

Keywords: Belarus, foreign policy, Central Europe

Streszczenie: Artykuł poświęcony jest Europie Środkowej w polityce zagranicznej Białorusi. W procesie kształtowania koncepcji polityki zagranicznej Białorusi na początku lat 90. XX w. Mińsk rozważał opcję środkowoeuropejską. Już wówczas zwracano uwagę na konieczność wyodrębnienia regionu między Wschodem a Zachodem. Jednak poszerzenie NATO w regionie doprowadziło do wyboru wschodniego wektora i współpracy z Rosją. Po 20 latach ścisłej integracji okazało się, że sojusz z Rosją nie jest idealny. Białoruś ponownie doprowadziła do aktywizacji wektora środkowoeuropejskiego w polityce zagranicznej. Europa Środkowa to naturalny obszar do realizacji narodowych interesów. Współpraca z państwami sąsiednimi (Polska, Litwa, Łotwa, Węgry) jest pozytywnym impulsem do przeprowadzenia kompleksowych reform gospodarczych, a być może politycznych w najbliższej przyszłości.

Słowa kluczowe: Białoruś, polityka zagraniczna, Europa Środkowa

* Krzysztof Fedorowicz – dr hab., Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7043-1955>, e-mail: fedorow@amu.edu.pl.

Wstęp

Republika Białoruś już od ponad 30 lat charakteryzuje się dominacją wschodniego wektora w polityce zagranicznej. Autorytarny model zarządzania stosowany przez urzędującego już 26 lat prezydenta Alaksandra Łukaszenkę¹ oraz narastające problemy w procesie integracji w ramach Związku Białorusi i Rosji przyczyniły się do aktywizacji w białoruskiej dyplomacji regionu Europy Środkowej. Białoruskie władze ponownie stanęły przed dylematem związanym z wyborem strategicznego kierunku rozwoju i jego realizacją. Dotyczy to takich kwestii, jak model gospodarki, kształt ustroju politycznego, kultury strategicznej i tożsamości cywilizacyjnej. Od tego wyboru i konsekwencji w jego realizowaniu zależy nie tylko przyszłość Białorusi, lecz także kształt stosunków na obszarze całej Europy Środkowej.

Pierwsze lata białoruskiej niepodległości to trudny czas dla politycznych elit Białorusi. Dość niespodziewana niepodległość, konieczność funkcjonowania w suwerennym państwie, kryzys gospodarczy i pogłębiające się społeczne niezadowolenie z nowego porządku nie sprzyjały kształtowaniu geopolitycznych koncepcji. Białoruś stała przed koniecznością wypracowania własnych priorytetów w polityce zagranicznej i wyboru geopolitycznej koncepcji funkcjonowania w środowisku międzynarodowym². W pierwszej połowie lat 90. XX w. na Białorusi rozpoczął się proces poszukiwania optymalnej koncepcji polityki zagranicznej. Już wówczas zwracano uwagę na region Europy Środkowej i potrzebę wypośrodkowania drogi między Wschodem a Zachodem.

Celem artykułu jest przedstawienie Europy Środkowej w polityce zagranicznej Białorusi. Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto założenie, iż Europa Środkowa w sensie polityczno-geograficznym to obszar powersalskiej Europy Środkowej, obejmującej Polskę, Litwę, Łotwę, Estonię, Czechy, Słowację, Bułgarię, Węgry, Rumunię, Austrię oraz państwa byłej Jugosławii³. Jak mówił Milan Kundera, obszar ten geo-

1 K. Kakareko, *System polityczno-prawny Białorusi*, Warszawa 2018, s. 222–227, 232–250; A. Poczubot, *System Białoruś*, Gliwice 2013; P. Usov, *Powstanie, konsolidacja i funkcjonowanie reżimu neoautorytarnego na Białorusi*, Warszawa 2014.

2 K. Fedorowicz, *Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989–2010*, Poznań 2011, s. 245.

3 Z.J. Winnicki, *Europa Środkowa czy Europa Środkowo-Wschodnia? Europejskie kręgi cywilizacyjne*, „Wschodnioznawstwo” 2017, nr 11, s. 14–16.

graficznie leży w centrum, kulturalnie – na zachodzie, a politycznie – na wschodzie. To strefa przejściowa, region, który nie przynależy jednoznacznie ani do Wschodu, ani do Zachodu, gdyż w swojej historii sytuował się raz po jednej, raz po drugiej stronie granicy⁴. Jako teren „pomiędzy” przez całe stulecia był swoistym polem bitwy pomiędzy potęgami imperialnymi, stąd liczne zmiany granic i przynależności państwowej oraz zależność kulturowa i polityczna od owych potęg⁵.

Europa Środkowa w koncepcjach białoruskiej polityki zagranicznej jest kierunkiem perspektywicznym. Tak sformułowanej tezie towarzyszą hipotezy badawcze. Pierwsza z nich sprowadza się do twierdzenia, że w białoruskich koncepcjach polityki zagranicznej w pierwszej połowie lat 90. XX w. poważnie zakładano możliwość orientacji na region Europy Środkowej. Z uwagi na specyficzne usytuowanie Białorusi pomiędzy dwoma przeciwstawnymi blokami polityczno-wojskowymi, obszar ten postrzegano jako właściwy do zachowania suwerenności i pozablockowości. Białoruś starała się znaleźć odpowiednie miejsce w światowej geopolityce, a region Europy Środkowej wydawał się temu sprzyjać. Druga hipoteza zakłada, iż wobec nasilających się problemów z kształtowaniem państwa związkowego z Rosją, prób tzw. finlandyzacji Białorusi⁶, region Europy Środkowej ponownie może stać się alternatywą dla wektora wschodniego. Tym bardziej że w latach 2010–2020 białoruska dyplomacja coraz bardziej doceniała region Europy Środkowej i swoimi działaniami potwierdzała ponowne zainteresowanie tym kierunkiem pod względem politycznym i gospodarczym. Nawet biorąc pod uwagę różne możliwości rozwiązania kryzysu politycznego po sfałszowanych wyborach prezydenckich w 2020 r. i fali brutalnych represji wobec społeczeństwa, w najbliższej przyszłości Białoruś będzie dążyć do realizacji własnych interesów narodowych, a polem tej działalności będzie właśnie region Europy Środkowej.

- 4 A. Tomaszewski, *Europa Środkowa. Dobra kultury a dziedzictwo kultury*, [w:] *Europa Środkowa – nowy wymiar dziedzictwa*, red. J. Purchla, Kraków 2002, s. 131–136.
- 5 Szerzej na temat definicji Europy Środkowej patrz: O. Halecki, *Historia Europy – jej granice i podziały*, Lublin 2002; J. Kłoczowski, *Europa Środkowowschodnia w historiografii krajów regionu*, Lublin 1993.
- 6 V. Kobets, *la uveren, beloruskij narod smozhet dobitysia pobedy*, Isans, 01.09.2020, <https://isans.org/articles/vladimir-kobecz-ya-uveren-beloruskij-narod-smozhet-dobitysia-pobedy.html> [10.11.2020] [В. Кобец, *Я уверен, белорусский народ сможет добиться победы*, Isans, 01.09.2020, <https://isans.org/articles/vladimir-kobecz-ya-uveren-beloruskij-narod-smozhet-dobitysia-pobedy.html>, 10.11.2020].

1. W stronę neutralności

Pierwsze lata niepodległości Białorusi charakteryzują się poszukiwaniem optymalnej koncepcji polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Określenie kierunków, celów, zadań oraz metod realizacji wyznaczonych priorytetów od samego początku sprawiało białoruskim elitom sporo kłopotów⁷. Rozpad ZSRR całkowicie zmienił realia geopolityczne wokół Białorusi, co wiązało się z dużą dynamiką i intensyfikacją procesów, które miały w większości negatywny wpływ na bezpieczeństwo ogólnoeuropejskie. Po rozwiązaniu Układu Warszawskiego strefa społeczno-politycznej niestabilności objęła Europę Środkowo-Wschodnią, zmuszając białoruskie władze do szybkiego ukształtowania odpowiedniej koncepcji polityki zagranicznej oraz bezpieczeństwa narodowego⁸.

Początkowo mocno akcentowano zamiar neutralnego i bezatomowego charakteru państwa. W Mińsku zdawano sobie sprawę, że wojskowa spuścizna po ZSRR i atomowe rakiety mogą być przeszkodą w formowaniu strategicznych priorytetów⁹. Dlatego już od początku swojej państwowości Białoruś określiła się jako państwo dążące do neutralności, co zostało potwierdzone odpowiednim zapisem w deklaracji suwerenności¹⁰, a później także w konstytucji¹¹.

7 A. Rozanov, *Belorusskaia diplomatiia: osnovye orientiry vneshnei politiki*, „Beliarusskaia dumka” 1992, № 8, s. 76–82 [A. Розанов, *Белорусская дипломатия: основные ориентиры внешней политики*, „Беяруская думка” 1992, № 8, s. 76–82].

8 U. Snapkouski, *Geapalitychnae stanovishcha Belarusi: uchora i sennia*, „Belaruska minuushchyna” 1994, № 2, s. 36–37 [У. Снапкоўскі, *Геапалітычнае становішча Беларусі: учора і сёння*, „Беларуска мінушчына” 1994, № 2, s. 36–37].

9 U. Snapkouski, *Belaruskaia deiarzhaunasts’ i dyplamatyia u XX st.*, „Belorusskii Zhurnal Mezhdunarodnogo Prava i Mezhdunarodnykh Otnoshenii” 2001, № 1, s. 48–49 [У. Снапкоўскі, *Беларуская дзяржаўнасць і дыпламатыя у XX ст.*, „Белорусский Журнал Международного Права и Международных Отношений” 2001, № 1, s. 48–49].

10 *Deklaratsiia Verkhovnogo Soveta Respubliki Belarus’ 27 iuliia 1990 g. № 193-XXII „O gosudarstvennom suverenitete Respubliki Belarus’*”, Pravo.by, <https://pravo.by/document/?guid=3871> [22.07.2020] [*Дэкларацыя Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь 27 ліпеня 1990 г. № 193-ХІІ „О гасударстве́нным суверені́тэце Рэспублікі Беларусь”*, Pravo.by, <https://pravo.by/document/?guid=3871&po=V09000193>, 22.07.2020].

11 *Konstitutsiia Respubliki Belarus’ 1994 goda (s izmeneniami i dopolneniami, priniatymi na respublikanskikh referendumakh 24 noiabria 1996 g. i 17 oktiabria 2004 g.)*, Pravo.by, <https://pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/> [22.07.2020] [*Конституцыя Рэспублікі Беларусь 1994 года (с измененіямі і дапаўненнямі, прынятымі на рэспубліканскіх реферэндумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.)*, Pravo.by, <https://pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/>, 22.07.2020].

Minister spraw zagranicznych Piotr Krauczanka podczas Zgromadzenia Parlamentarnego ONZ jesienią 1991 r. wśród priorytetów wymienił uzyskanie realnej niepodległości i suwerenności państwa, współdziałanie z republikami b. ZSRR, uczynienie z Białorusi państwa neutralnego i bezatomowego oraz włączenie państwa do ogólnoeuropejskich procesów¹². Należy zwrócić uwagę, że białoruskie elity w tej kwestii były mocno podzielone. O tym, jak trudno było uzyskać kompromis i wypracować jednolitą koncepcję, świadczy fakt, że Rada Najwyższa Białorusi w ciągu całej swojej kadencji w latach 1990–1995 nie zdołała określić nawet ogólnej koncepcji polityki zagranicznej i nie zatwierdziła jej w formie dokumentu, którym mógłby się kierować prezydent czy też rząd. Wprawdzie parlament niejednokrotnie rozpatrywał różne projekty założeń polityki zagranicznej, ale żadnego z nich nie uchwalił¹³.

2. Europa Środkowa jako alternatywa dwublokowości

Białoruska propozycja ukształtowania w Europie Środkowej strefy bezatomowej, przedstawiana na forum międzynarodowym¹⁴, oraz postulat prowadzenia polityki w duchu neutralności były wyrazem niezgody na ówczesny dwublokowy podział świata i konieczność opowiedzenia się za jedną z dwóch opcji.

Dlatego coraz częściej zwracano uwagę na obszar Europy Środkowej jako region perspektywiczny do realizacji interesów narodowych. Argumentowano, iż integracja z państwami tego rejonu mogłaby po-

12 A.V. Tikhomirov, *Vneshniaia politika Respubliki Belarus' (1991–2015 gg.)*, Minsk 2017, s. 18 [A.V. Тихомиров, *Внешняя политика Республики Беларусь (1991–2015 гг.)*, Минск 2017, с. 18].

13 V.E. Ulakhovich, *Vneshniaia politika Respubliki Belarus' v 1991–2001 gg.: opyt kontseptual'nogo samoopredeleniia*, [w:] *Vneshniaia politika Belarusi v istoricheskoi retrospektive*, Minsk 2002, s. 227–229 [В.Е. Улахович, *Внешняя политика Республики Беларусь в 1991–2001 гг.: опыт концептуального самоопределения*, [w:] *Внешняя политика Беларуси в исторической ретроспективе*, Минск 2002, с. 227–229].

14 Po raz pierwszy białoruska inicjatywa utworzenia strefy bezatomowej w Europie Środkowo-Wschodniej pojawiła się w 1990 r. Z inicjatywą jej utworzenia wystąpił minister spraw zagranicznych Piotr Krauczanka. Po raz kolejny białoruskie władze publicznie złożyły propozycje budowy w Europie Środkowo-Wschodniej strefy bezatomowej w 1994 r. Uczynił to premier Białorusi Michaił Czyhir na forum ONZ. Zob.: A. Naumczuk, *Białoruska koncepcja strefy bezatomowej*, „Biuletyn Białoruski OSW” 1996, nr 7, s. 23–25; A. Rozanov, *K bez'jadernoj zone v Tsentral'noi i Vostochnoi Evrope*, „Belarus' v Mire” 1996, № 2, s. 2–5 [A. Розанов, *К безъядерной зоне в Центральной и Восточной Европе*, „Беларусь в Мире” 1996, № 2, с. 2–5].

zytywnie wpłynąć na niezależność państwa. Zdaniem białoruskich dyplomatów, Europa Środkowa powinna w sposób samodzielny budować swoją przyszłość, a najkorzystniejszym rozwiązaniem byłoby utworzenie nowego organizmu geopolitycznego, który równoważyłby wpływy zarówno Rosji, jak i USA¹⁵. W kwestii bezpieczeństwa strona białoruska uważała, że nowy system bezpieczeństwa międzynarodowego może być oparty na już istniejących i sprawdzonych organizacjach. Mocno artykułowano tezę o potrzebie uznania OBWE za jedyne gwaranta europejskiego bezpieczeństwa, który równie skutecznie jak NATO może udzielić gwarancji nowym państwom bez potrzeby ich wchodzenia do NATO¹⁶.

Przewodniczący Rady Najwyższej Białorusi Stanisław Szuszkiewicz wystąpił z propozycją powołania regionalnego ugrupowania bałtycko-czarnomorskiego, które stanowiłoby „neutralny pas” oddzielający NATO od Rosji. Jednak ta propozycja została oprotestowana przez część miejscowej kadry oficerskiej, lobby kompleksu przemysłu ciężkiego i komunistyczną nomenklaturę. Zwolennicy sojuszu z Rosją argumentowali, że młody kraj nie będzie w stanie samodzielnie finansować narodowych sił zbrojnych¹⁷. Z biegiem czasu propozycja ta nie znalazła szerszego wsparcia i wkrótce straciła na aktualności w wyniku reorientacji państw bałtyckich na obszar euroatlantycki¹⁸.

Dla strony białoruskiej interesującą kwestią była możliwość wyboru alternatywnej opcji, takiej jak Grupa Wyszehradzka. Strona polska poparła postulat Białorusi i złożyła propozycję przyjęcia Mińska do tej organizacji w 1994 r. Ideę poparły także Węgry, jednak zdecydowany sprzeciw zgłosiły Czechy. Pierwsze rozmowy w tej sprawie miały miejsce w listopadzie 1994 r. w Polsce, podczas wizyty delegacji bia-

15 G. Tokarz, *Uwarunkowania geopolityczne polityki państwa białoruskiego po upadku ZSRR*, [w:] *Polska–Białoruś. Wybrane aspekty polityczne i gospodarcze*, red. M.S. Wolański, G. Tokarz, Toruń 2007, s. 196–197.

16 A. Rozanov, *Belarus', Rossiia i novaia Evropa*, „Belorusskii Zhurnal Mezhdunarodnogo Prava i Mezhdunarodnykh Otnoshenii” 1998, № 2, s. 84–85 [A. Розанов, *Беларусь, Россия и новая Европа*, „Белорусский Журнал Международного Права и Международных Отношений” 1998, № 2, с. 84–85]; także: J. Tymanowski, *Białoruś między Wschodem a Zachodem. Ideologiczne uwarunkowania polityki zagranicznej państwa*, [w:] *Polska i Białoruś we współczesnej Europie*, red. J. Tymanowski, A. Daniluk, J. Bryll, Warszawa 2015, s. 33.

17 R. Zachor, *Białoruska polityka neutralności i bezatomowości w latach 90.*, „Zeszyty Naukowe Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach” 2011, nr 4, s. 99.

18 K. Malak, *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi*, Warszawa 2003, s. 33, 37.

łoruskiej Rady Najwyższej z przewodniczącym Mieczysławem Hrybem. Ewentualne członkostwo Białorusi w Grupie Wyszehradzkiej otwarłoby Mińskowi zupełnie nowe perspektywy w regionie Europy Środkowej, zarówno polityczne, jak i gospodarcze, na czym stronie białoruskiej najbardziej zależało¹⁹.

Niepowodzenie związane z przystąpieniem Białorusi do Grupy Wyszehradzkiej nie ostudziło polskich dążeń do pomocy białoruskiemu partnerowi w integracji z Europą Środkową. Kolejnym polem stała się Inicjatywa Środkowoeuropejska. Polska bardzo mocno zabiegała o przyjęcie Białorusi i Ukrainy do tej organizacji. Cel ten przyświecał polskiemu przewodnictwu w ISE w pierwszej połowie 1995 r. Podczas szczytu ISE w październiku 1995 r. w Warszawie podjęto decyzję o przyjęciu wiosną 1996 r. do ISE pięciu nowych członków (w tym Białorusi i Ukrainy)²⁰. Niewątpliwie była to polska zasługa.

3. Polska jako pomost do Europy

W pierwszej połowie lat 90. XX w. dla białoruskiej dyplomacji najbardziej pożądanym partnerem w regionie Europy Środkowej była Polska. Początkowo jednak brakowało właściwej reakcji strony polskiej na białoruskie zainteresowanie rozwojem wzajemnych relacji²¹. Aktywność polskiej polityki wschodniej wobec białoruskiego państwa była zdecydowanie daleko mniejsza niż w stosunku do pozostałych wschodnich sąsiadów, gdyż historia nie odnotowała poważniejszych i tragicznych konfliktów polsko-białoruskich. Brak negatywnego balastu historycznego dawał dobrą podstawę do szybkiego oraz bezproblemowego nawiązania stosunków dyplomatycznych między demokratyczną Polską i odzyskującą niepodległość Białorusią²².

19 *Białoruś–Polska. Wizyta Mieczysława Hryba w Warszawie w relacjach białoruskiej prasy*, „Biuletyn Białoruski OSW” 1994, nr 3, s. 22–23.

20 *Warszawski szczyt Inicjatywy Środkowoeuropejskiej*, „Przegląd Rządowy” 1995, nr 11, s. 64–65; K. Fedorowicz, *Białoruś, Mołdawia i Ukraina w poszukiwaniu nowych koncepcji bezpieczeństwa*, [w:] *Białoruś, Mołdawia i Ukraina wobec wyzwań współczesnego świata*, red. T. Kapuśniak, K. Fedorowicz, M. Gołaś, Lublin 2009, s. 69–71.

21 U.E. Snapkouski, *Shliakh skroz' stagoddze: belaruska-pol'skiia adnosiny 1918 2017 gg.*, Minsk 2017, s. 200–204 [U.E. Snapkoўski, *Шлях скрозь стагоддзе: беларуска-польскія адносіны 1918 2017 гг.*, Мінск 2017, s. 200–204].

22 K. Fedorowicz, *Wybrane problemy w stosunkach polsko-białoruskich*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2008, rok (6), s. 12.

Nadzieje te jednak okazały się nieaktualne. Niepowodzeniem zakończyła się pierwsza w historii stosunków polsko-białoruskich wizyta ministra spraw zagranicznych Polski Krzysztofa Skubiszewskiego w październiku 1990 r. w Mińsku²³. Szef białoruskiej dyplomacji, Piotr Krauczanka, podczas spotkania odmówił podpisania *Deklaracji o zasadach i podstawowych kierunkach rozwoju wzajemnych stosunków polsko-białoruskich*. Zaproponował utworzenie kilku grup roboczych do rozwiązania problemów spornych, w tym związanych ze zwrotem dóbr kultury, sytuacją mniejszości narodowych oraz współpracą gospodarczą i transgraniczną²⁴. Efektem wizyty było podpisanie komunikatu, w którym wyrażono gotowość do umacniania i rozwoju wzajemnych stosunków²⁵. Polsko-białoruskie kontakty na blisko rok zostały zawieszono.

Mimo tego Białoruś zaczęła dostrzegać w Polsce coraz bardziej perspektywicznego partnera i podjęła działania zmierzające do aktywizacji dwustronnych relacji. 10–11 października 1991 r. wizytę w Polsce złożył premier Białorusi Wiaczesław Kiebicz, który podpisał *Deklarację o dobrym sąsiedztwie, wzajemnym zrozumieniu i współpracy*²⁶. Była ona pierwszym polsko-białoruskim dokumentem regulującym stosunki międzypaństwowe. Obie strony wyrzekły się wobec siebie jakichkolwiek roszczeń terytorialnych i stwierdzały, że nie będą ich wysuwać także w przyszłości²⁷. Wizyta białoruskiego premiera w Polsce była poszukiwaniem alternatywy w kwestii rozwiązania problemów go-

23 U.E. Snapkouski, *Gistoryia zneshniai palityki Belarusi*, Minsk 2004, s. 221 [У.Е. Снапкоўскі, *Гісторыя знешняй палітыкі Беларусі*, Мінск 2004, с. 222].

24 P. Krawczenko, *Między radzieckim młotem i polskim kowadłem. Prehistoria i historia zawarcia polsko-białoruskiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy 25 lat temu: od konfrontacji do zrozumienia i współpracy korzystnej dla obu stron*, [w:] *Stosunki polsko-białoruskie w 25 lat po podpisaniu Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*, red. A. Daniluk, J. Hofmokl, J. Nadolska, Warszawa 2018, s. 25–26.

25 Strona białoruska poinformowała, że nie może potwierdzić obecnie istniejącej granicy polsko-białoruskiej. Nie będąc stroną traktatu ustalającego granicę, Białoruś nie zgodziła się na podpisanie dokumentu określającego ją jako nienaruszalną. Minister Krzysztof Skubiszewski odmówił dyskusji na temat granicy i wskazał, że podstawowym założeniem umów zawieranych przez Polskę z sąsiadami jest niezmiennosc granic i niepowracanie do konfliktów terytorialnych z przeszłości. Szerzej na ten temat: K. Skubiszewski, *Polityka zagraniczna i odzyskanie niepodległości. Przemówienia, oświadczenia, wywiady 1989–1993*, Warszawa 1997, s. 124, 272.

26 *Deklaracja o dobrym sąsiedztwie, wzajemnym zrozumieniu i współpracy między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Białorusi*, „Zbiór Dokumentów” 1992, nr 2, s. 18–22.

27 J. Sobczak, *Stosunki Polski z Białorusią*, [w:] *Polska i jej nowi sąsiedzi (1989–1993)*, red. Cz. Mojsiewicz, Poznań–Toruń 1994, s. 32–33.

spodarczych i poluzowania więzów ekonomicznych z Rosją. W marcu 1992 r. oficjalną wizytę w Polsce złożył minister spraw zagranicznych Białorusi Piotr Krauczanka, który spotkał się z najwyższymi przedstawicielami władz Polski. Efektem wizyty było podpisanie porozumień o nawiązaniu stosunków dyplomatycznych i konwencji konsularnej²⁸.

Z inicjatywy strony białoruskiej w marcu 1992 r. doszło do spotkania premierów Jana Olszewskiego i Wiaczesława Kiebicza w Puszczy Białowieskiej. Strona białoruska była zainteresowana ukształtowaniem ścisłych i bezpośrednich stosunków polityczno-gospodarczych z Polską²⁹. Premier Białorusi oczekiwał pośrednictwa i protekcji Polski w rozmowach z międzynarodowymi instytucjami finansowymi i rządami krajów europejskich. Najważniejsze kwestie dotyczyły możliwości wydzierżawienia portu w Gdańsku i kilku statków, budowy szerokotorowej linii kolejowej od granicy polsko-białoruskiej do Gdańska celem tranzytu towarów z i do Europy Zachodniej, otwarcia wspólnego banku komercyjnego, zakupu polskiego węgla dla białoruskiej energetyki i otwarcia nowych przejść granicznych³⁰. Złożone propozycje świadczyły o gotowości strony białoruskiej do radykalnej zmiany polityki zagranicznej i możliwości utrzymania kursu na neutralność, opartego na zachodnich gwarancjach.

Próba aktywizacji przez białoruską stronę prośrodkowoeuropejskiego kierunku polityki z wykorzystaniem Polski była bardzo śmiałym i nowatorskim pomysłem, wymagającym jednak odpowiedniej reakcji po drugiej stronie. A z tym był problem. Mimo dobrze rozwijającej się współpracy gospodarczej³¹ kwestie polityczne, szczególnie te wykraczające poza sprawy stosunków dwustronnych, nie dawały

28 *Porozumienie między Rzecząpospolitą Polską a Republiką Białoruś o nawiązaniu stosunków dyplomatycznych z 2 marca 1992 roku*, „Zbiór Dokumentów” 1992, nr 3, s. 13–14; *Konwencja konsularna między Rzecząpospolitą Polską a Republiką Białoruś, sporządzona w Warszawie dnia 2 marca 1992 r.*, Dziennik Ustaw 1994, nr 50 poz. 197.

29 M. Habowski, *Stosunki Białorusi z Polską*, [w:] *Białoruś w stosunkach międzynarodowych*, red. I. Topolski, Lublin 2009, s. 238.

30 E. Mironowicz, *Polska–Białoruś: ćwierć wieku szorstkiego sąsiedztwa*, [w:] *Polska i Białoruś we współczesnej Europie...*, s. 61–62.

31 Polska szybko stała się głównym partnerem handlowym Białorusi spoza państw WNP i trzecim co do wielkości partnerem po Rosji i Ukrainie. W 1991 r. wzrost wzajemnych obrotów wyniósł 20%, co na tle wielkiego załamania wymiany handlowej Polski z państwami WNP (spadek o 70%) stanowiło pozytywną przesłankę. Szybko rozwijały się polskie inwestycje w tym kraju – w 1992 r. około 40% przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego stanowiły firmy polsko-białoruskie.

stronie białoruskiej nadziei na powodzenie opcji środkowoeuropejskiej. Wprawdzie jeszcze w 1992 r. dynamika wzajemnych kontaktów była rosnąca (wizyta przewodniczącego Rady Najwyższej Stanisława Szuszkiewicza w Polsce, podpisanie Traktatu o dobrym sąsiedztwie, otwarcie białoruskiej ambasady w Polsce, wizyta premier Hanny Suchockiej w Mińsku oraz wizyta prezydenta Lecha Wałęsy na Białorusi w 1993 r.), to jednak kwestie geopolityczne zdecydowanie oddalały oba państwa od siebie³².

Na przełomie 1992/1993 r. pojawiły się pierwsze rozbieżności w kwestii europejskiego bezpieczeństwa. Celem polskiej polityki zagranicznej, mającym fundamentalne znaczenie, stało się członkostwo w NATO. Był to cel nadrzędny i nieodwracalny, bez względu na jego skutki. W dużym stopniu wpłynęło to na treść i charakter białoruskiego wyboru geopolitycznego. Polskie aspiracje euroatlantyckie postawiły białoruskie władze w trudnej sytuacji. Utrzymanie kursu na neutralność stawało się rzeczą niemożliwą. Kwestia poszerzenia NATO stała się priorytetem w kontaktach z Polską i właściwie je zdeterminowała. Zabiegi o przystąpienie Polski do NATO białoruskie władze odczytały jako przejście do polityki wrogiej wobec Białorusi. Od tej pory Polska zaczęła być postrzegana na Białorusi jako realne zagrożenie jej niepodległości i suwerenności³³. W obawie przed NATO Białoruś postanowiła przewartościować swoje narodowe interesy i wybrać drogę integracji (politycznej, ekonomicznej i wojskowej) z Rosją. W kwietniu 1993 r. dołączyła do Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym WNP. Był to sygnał o zwiększającej się wojskowo-politycznej zależności Białorusi od Rosji. Doktryny polityki zagranicznej Polski i Białorusi oparte zostały na jednostronnym interesie geopolitycznym³⁴. Polska skoncentrowała się na wektorze zachodnim, Białoruś zaś na wschodnim. Tym samym doprowadziło to do porzucenia przez białoruską dyplomację na wiele lat możliwości wyboru opcji środkowoeuropejskiej.

32 U.E. Snapkouski, *Shliakh skroz' stagoddze: belarуска-pol'skiia...*, s. 200–204 [U.E. Snapkoўski, *Шлях скрозь стагоддзе: беларуска-польскія...*, s. 200–204].

33 V.I. Karbalevich, *Mesto Pol'shy v politike Belarusi*, [w:] *Natsional'no-gosudarstvennye interesy Respubliki Belarus'*, red. L.F. Zaiko, Minsk 1999, s. 117–118 [В.И. Карбалеви́ч, *Место Польши в политике Беларуси*, [w:] *Национально-государственные интересы Республики Беларусь*, ред. Л.Ф. Заико, Минск 1999, с. 117–118].

34 K. Fedorowicz, *Białoruś – zapomniany sąsiad Polski*, [w:] *Stosunki Polski z Litwą, Białorusią i Ukrainą 450 lat po unii lubelskiej*, red. T. Stępniewski, B. Surmacz, Lublin 2019, s. 115–117.

4. Powrót do korzeni – Europa Środkowa

Autorytarny system sprawowania władzy przez prezydenta Alaksandra Łukaszenkę, ewoluujący w latach 1994–1996 w kierunku miękkiej dyktatury, doprowadził do niemal całkowitej izolacji politycznej Białorusi w Europie w latach 1996–2008. Tym samym zerwane zostały praktycznie wszelkie kontakty białoruskich władz z większością państw Unii Europejskiej oraz Europy Środkowej. Skutkowało to brakiem zainteresowania możliwością przyjęcia proeuropejskiej orientacji jako realnej alternatywy wobec ścisłych relacji z Rosją.

Polityka zagraniczna Białorusi w drugiej połowie lat 90. XX w. charakteryzowała się dominacją prezydenta i kształtowaniem razem z Rosją struktur państwa związkowego. Po 2000 r. można z kolei wyraźnie zauważyć próbę kształtowania polityki wielowektorowości w celu zrównoważenia kierunku wschodniego³⁵. W ramach tej koncepcji przewidziano kształtowanie kilku geopolitycznych kręgów związanych z realizacją narodowych interesów. Do pierwszego kręgu zaliczono Rosję oraz obszar WNP, natomiast do drugiego państwa bałtyckie oraz Europę Środkową. Ponownie obszar środkowoeuropejski stał się polem zainteresowania białoruskiej dyplomacji³⁶.

Na początku XXI w. doszło do dość znacznych przemian w najbliższym otoczeniu Białorusi, co prawdopodobnie skłoniło Mińsk do korekty dotychczasowego wschodniego wektora. Poszerzenie Unii Europejskiej o bezpośrednich sąsiadów (Litwa, Łotwa, Polska), radykalne przemiany na Ukrainie (tzw. pomarańczowa rewolucja w 2004 r., rewolucja godności, aneksja Krymu i Donbasu przez Rosję), wojna rosyjsko-gruzińska w 2008 r., światowy kryzys gospodarczy – te wydarzenia nie mogły pozostać bez echa na Białorusi. Ale przełomowe znaczenie miała stopniowa ewolucja rosyjskiej polityki wobec Białorusi. Znaczna redukcja rosyjskich subsydiów dla białoruskiej gospo-

35 J. Tymanowski, *Rola i znaczenie Republiki Białorusi we współczesnej Europie*, Toruń 2017, s. 209–210.

36 Szerzej na temat wielowektorowości polityki zagranicznej Białorusi patrz: V. Shadurskii, *Printsyp mnogovektornosti vo vneshnei politike Belarusi*, [w:] *Problemy vneshnei politiki i bezopasnosti: Belarus' – Pol'sha: istoriia i perspektivy sotrudnichestva*, red. A.V. Rusakovich, Minsk 2009, s. 37–44 [В. Шаду́рский, *Принцип многовекторности во внешней политике Беларуси*, [w:] *Проблемы внешней политики и безопасности: Беларусь – Польша: история и перспективы сотрудничества*, ред. А.В. Русакович, Минск 2009, с. 37–44]; V. Shadurskii, *Formirovanie kontseptual'nykh osnov vneshnei politiki Respubliki Belarus' (1991–2011)*, „*Vesnik BDU*” 2011, ser. 3, № 3, s. 31–36 [В. Шаду́рский, *Формирование концептуальных основ внешней политики Республики Беларусь (1991–2011)*, „*Вестник БДУ*” 2011, сер. 3, № 3, с. 31–36].

darki i naciski polityczne Moskwy na Mińsk szybko doprowadziły do realnego zagrożenia podstaw białoruskiej gospodarki, opartej dotychczas na niskich cenach rosyjskich surowców i preferencjach dla białoruskich produktów na rosyjskim rynku³⁷. Nieustanna presja ze strony Moskwy doprowadziła do sytuacji, w której z Mińska coraz częściej wysyłano sygnały dobrej woli pod adresem państw Europy Środkowej³⁸.

5. Łotwa

Pod tym względem państwem szczególnie predysponowanym stała się Łotwa. W dotychczasowych relacjach obu państw nie było sytuacji problematycznych i konfliktowych, co było dobrym prognozą. Od samego początku dominuje w nich przede wszystkim pragmatyzm³⁹, korzystny dla obu stron. Dla strony białoruskiej istotne jest też specyficzne podejście Łotwy do kwestii rozwoju wzajemnych relacji, zdecydowanie inne niż np. polskie czy litewskie.

Strategia Łotwy opiera się na wyciszaniu (lub pomijaniu) ewentualnych problemów natury politycznej przy konsekwentnym i długofalowym nawiązywaniu dwustronnych relacji gospodarczych. Korzyści współpracy są na tyle istotne, że Mińsk z zainteresowaniem przyjmuje łotewską koncepcję sąsiedzkiej współpracy i nie traktuje jej jako elementu gry politycznej. W podejściu Łotwy dominują zdecydowany pragmatyzm i umiejętne manewrowanie dyplomacji pomiędzy oficjalnym stanowiskiem prezentowanym na arenie międzynarodowej a dwustronnymi realiami po obu stronach krótkiej granicy⁴⁰.

Łotewskie władze, w odróżnieniu od polskich i litewskich, nie angażowały się w poparcie dla białoruskiej opozycji i społeczeństwa obywatelskiego. Ryga oficjalnie poparła sankcje przeciwko Białorusi, ale nie

37 J.M. Fiszer, T. Stępniewski, K. Świder, *Polska–Ukraina–Białoruś–Rosja. Obraz politycznej dynamiki regionu*, Warszawa 2019, s. 193–197.

38 W. Karbalewicz, *Ewolucja stosunków Białorusi i Polski. Spojrzenie z Mińska*, [w:] *Stosunki polsko-białoruskie w 25 lat po podpisaniu Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*, red. A. Daniłuk, J. Hofmokl, J. Nadolska, Warszawa 2018, s. 255–256.

39 L.N. Shanshieva, *Belarus': vneshnie i vnutrennie faktory bezopasnosti*, „Problemy evropeiskoi bezopasnosti” 2018, № 3, s. 194–195 [Л.Н. Шаншиева, *Беларусь: внешние и внутренние факторы безопасности*, „Проблемы европейской безопасности” 2018, № 3, с. 194–195].

40 K. Fedorowicz, *Białoruś, Łotwa, Litwa – bałtycka asymetria*, „Komentarze IES” 174 (77/2020), 20.04.2020, <https://ies.lublin.pl/komentarze/bialorus-lotwa-litwa-baltycka-asymetria-174-77-2020> [29.07.2020].

wprowadziła ich w życie, powołując się na fakt, że uderzą one w zwykłych Białorusinów i zaszkodzą łotewskiej gospodarce. Te okoliczności przyczyniły się do wprowadzenia w życie porozumienia białorusko-łotewskiego w sprawie małego ruchu granicznego w 2012 r. (podobne porozumienia z Litwą i Polską zawarte w 2010 r. nadal pozostają w zawieszaniu).

Łotwa stała się największym korytarzem transportowym dla białoruskiego eksportu do państw trzecich. W 2012 r. w Rydze odbyła się Narodowa Wystawa Republiki Białorusi „BelarusEXPO-2012”, a wzajemne obroty handlowe osiągnęły 3,4 mld USD. Tym samym Łotwa stała się piątym partnerem gospodarczym Białorusi. Doszło do aktywizacji kontaktów politycznych⁴¹. W 2013 r. wizytę na Łotwie złożył szef łotewskiej dyplomacji Edgar Rinkēvičs (była to pierwsza wizyta na takim poziomie po tym, jak Unia Europejska nałożyła sankcje na Białoruś). Od tego czasu szefowie dyplomacji obu państw spotykają się regularnie. Efektem wspólnych starań było przyznanie Białorusi i Łotwie prawa do organizacji mistrzostw świata w hokeju na lodzie w 2021 r.⁴²

Strona białoruska bardzo pozytywnie zareagowała na stanowisko Łotwy w kwestii elektrowni atomowej w Ostrowcu (50 km od Wilna). Łotwa nie skrytykowała tej inwestycji, a szef łotewskiej dyplomacji Edgars Rinkēvičs powiedział, że Ryga nie rozważa wprowadzenia przepisów zakazujących zakupu energii elektrycznej produkowanej w białoruskiej elektrowni jądrowej⁴³. Osobiście dziękował za to ło-

41 A. Fedorov, *Pochemu Riga odnositsia k ofitsial'nomu Minsku terpimee Varshavy i Vil'niusa?*, Naviny.by, 11.03.2020, <https://naviny.by/article/20180216/1518758577-pochemu-riga-otnositsya-k-ofitsialnomu-minsku-terpimee-varshavy-i> [29.07.2020] [А. Федоров, *Почему Рига относится к официальному Минску терпимее Варшавы и Вильнюса?*, Naviny.by, 11.03.2020, <https://naviny.by/article/20180216/1518758577-pochemu-riga-otnositsya-k-ofitsialnomu-minsku-terpimee-varshavy-i>, 29.07.2020].

42 Ia. Lipai, *Belarus' vnov' primet chempionat mira po khokkeiu*, Naviny.by, 19.05.2017, <https://naviny.by/article/20170519/1495196057-belarus-vnov-primet-championat-mira-po-hokkeiu> [29.07.2020] [Я. Липай, *Беларусь вновь примет чемпионат мира по хоккею*, Naviny.by, 19.05.2017, <https://naviny.by/article/20170519/1495196057-belarus-vnov-primet-championat-mira-po-hokkeiu>, 29.07.2020].

43 *Latviiskie vlasti ne budut zapreshchat' pokupku elektroenergii s BelAÉS*, Naviny.by, 16.01.2017, <https://naviny.by/new/20170116/1484580845-latviiskie-vlasti-ne-budut-zapreshchat-pokupku-elektroenergii-s-belaes> [29.07.2020] [*Латвийские власти не будут запрещать покупку электроэнергии с БелАЭС*, Naviny.by, 16.01.2017, <https://naviny.by/new/20170116/1484580845-latviiskie-vlasti-ne-budut-zapreshchat-pokupku-elektroenergii-s-belaes>, 29.07.2020].

tewskiemu premierowi prezydent Łukaszenka. W 2018 r. łotewskie władze zaprosiły prezydenta Białorusi do złożenia oficjalnej wizyty w Rydze⁴⁴. W styczniu 2020 r. premier Łotwy Krišjānis Kariņš zaoferował także swoją pomoc Białorusi w przewycięzeniu problemów wynikających ze wstrzymania dostaw rosyjskiej ropy poprzez możliwość dostaw surowca na Białoruś przez łotewskie porty. Ponadto zaproponował podpisanie umowy NATO – Białoruś w sferze wymiany informacji, argumentując to koniecznością ustanowienia mechanizmów współpracy w obliczu odbywających się na Łotwie ćwiczeń NATO⁴⁵. Ukoronowaniem coraz lepiej rozwijających się relacji miała być wizyta prezydenta Łukaszenki w Rydze 3 kwietnia 2020 r. (przełożona na inny termin z powodu pandemii COVID-19).

Cechą charakterystyczną białoruskiej dyplomacji w relacjach z państwami regionu Europy Środkowej jest pomniejszanie znaczenia czynnika politycznego na rzecz konstruktywnej współpracy gospodarczej. Pod tym względem Łotwa jest dla Białorusi istotnym elementem. Ważne jest również wyważone stanowisko Łotwy w kwestiach budowania dialogu między Mińskiem a UE (a także NATO). Tym samym Łotwa staje się dla Białorusi przykładem udanej, realnej, korzystnej i perspektywicznej współpracy polityczno-gospodarczej w regionie Europy Środkowej.

6. Litwa

Ze względu na czynniki geograficzno-demograficzne bardzo ważnym partnerem dla Białorusi jest Litwa, której – podobnie jak Polsce – zależało na reorientacji białoruskiej polityki zagranicznej na bardziej prozachodnią. Geopolityczne stanowisko Wilna dyplomacja białoruska rozgrywała dość skutecznie dla wzmocnienia swojej po-

44 *Belarus' i Latvii gotoviat vizit Lukashenko v Rigu*, Naviny.by, 19.07.2018, <https://naviny.by/new/20180719/1532009432-belarus-i-latviya-gotovyat-vizit-lukashenko-v-rigu> [29.07.2020] [*Беларусь и Латвия готовят визит Лукашенко в Ригу*, Naviny.by, 19.07.2018, <https://naviny.by/new/20180719/1532009432-belarus-i-latviya-gotovyat-vizit-lukashenko-v-rigu>, 29.07.2020].

45 *V Minsk pribyl prem'er-ministr Latvii*, Naviny.by, 16.01.2020, <https://naviny.by/new/20200116/1579163202-v-minsk-pribyl-premer-ministr-latvii> [29.07.2020] [*В Минск прибыл премьер-министр Латвии*, Naviny.by, 16.01.2020, <https://naviny.by/new/20200116/1579163202-v-minsk-pribyl-premer-ministr-latvii>, 29.07.2020].

zycji przede wszystkim wobec Rosji oraz, chociaż w mniejszym stopniu, wobec UE⁴⁶.

W latach 90. XX w. Litwa wspierała niezależne od władz białoruskich instytucje społeczeństwa obywatelskiego i zwracała uwagę na kwestie demokratyzacji i praw człowieka. Starano się także utrzymać ożywioną współpracę gospodarczą. Próbę poprawy relacji białorusko-litewskich w latach 2009–2010 podjęli obaj przywódcy, prezydent Litwy Dalia Grybauskaitė i prezydent Alaksandr Łukaszenka. We wrześniu 2009 r. prezydent Białorusi przybył z wizytą do Wilna, a rok później, w październiku 2010 r., prezydent Litwy udała się do Mińska. Proponowała wsparcie gospodarcze polegające na rozszerzeniu możliwości eksportu surowców energetycznych przez terytorium Litwy z wykorzystaniem portu w Kłajpedzie⁴⁷. Kwestia współpracy gospodarczej dla obu krajów była najważniejsza. Litewskie władze, kierując się własnymi interesami, zabiegały w Mińsku o uwzględnienie Kłajpedy jako głównego portu obsługującego białoruski handel. Prezydent Litwy nie podzielała także opinii większości polityków unijnych o konieczności wprowadzania sankcji wobec reżimu Łukaszenki i faktycznej międzynarodowej izolacji Białorusi⁴⁸.

Jednak od 2013 r. głównym problemem jest, priorytetowa dla Litwy, kwestia budowy i funkcjonowania elektrowni atomowej w Ostrowcu. Litewski parlament w 2017 r. przyjął ustawę, w której stwierdzono, że powstająca elektrownia stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego, a rząd zadeklarował, że Litwa nie będzie kupowała energii z tej elektrowni. Ponadto w celu wywarcia presji na władze Białorusi Litwa zablokowała podpisanie porozumienia o współpracy Unii Europejskiej z Białorusią. Tym samym elektrownia w Ostrowcu stała się najważniejszym czynnikiem determinującym kształt relacji litewsko-białoruskich⁴⁹.

46 E. Mironowicz, *Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010*, Białystok 2011, s. 204–205.

47 K. Fedorowicz, *Białoruś, Łotwa, Litwa...*

48 E. Mironowicz, *Polityka zagraniczna Białorusi...*, s. 207–208.

49 *Litva vnov' postavila pered Belarus'iu vopros ob Ostrovetskoi AĖS*, Naviny.by, 04.06.2020, <https://naviny.by/new/20200604/1591299812-litva-vnov-postavila-pered-belarusyu-vopros-ob-ostroveckoy-aes> [29.07.2020] [*Литва вновь поставила перед Беларусью вопрос об Островецкой АЭС*, Naviny.by, 04.06.2020, <https://naviny.by/new/20200604/1591299812-litva-vnov-postavila-pered-belarusyu-vopros-ob-ostroveckoy-aes>, 29.07.2020].

7 Węgry, Czechy i Słowacja

W regionie Europy Środkowej zupełnie nowym partnerem dla Białorusi stały się niespodziewanie Węgry. Dotychczasowe relacje nie wyróżniały się niczym szczególnym, gdyż Węgry po wejściu do Unii Europejskiej realizowały politykę zagraniczną, która charakteryzowała się krytycznym podejściem do białoruskiego państwa. Dopiero na przełomie 2009 i 2010 r. doszło do aktywizacji współpracy między-parlamentarnej. W parlamentach Białorusi i Węgier powstały wówczas grupy przyjaźni i współpracy.

W lutym 2010 r. grupa węgierskich parlamentarzystów podczas wizyty na Białorusi opowiedziała się za przyłączeniem Białoruskiego Zgromadzenia Narodowego do Zgromadzenia Parlamentarnego EURONEST. Węgierscy parlamentarzyści wyrazili również opinię, że Białoruś zasługuje na przywrócenie specjalnego statusu gościa w Zgromadzeniu Parlamentarnym Rady Europy pod warunkiem zniesienia kary śmierci. Wzajemna współpraca wyraźnie aktywizuje się od momentu objęcia urzędu premiera Węgier przez Viktora Orbána. Od tego momentu mamy do czynienia z coraz częściej prezentowanymi na arenie międzynarodowej zbieżnymi poglądami, np. w kwestii ochrony interesów państwowych i własnej niezależności. Węgierski przywódca Viktor Orbán jest na Białorusi ceniony za to, że mimo często skierowanej ku niemu krytyki zdecydowanie chroni interesy narodowe. Porządek, konsekwencja, charyzma, własne zdanie, zdecydowana realizacja interesów narodowych i nieuleganie presji zewnętrznej szybko stały się spoiwem przede wszystkim politycznego zbliżenia węgiersko-białoruskiego⁵⁰, głównym bodźcem była zatem zbieżność poglądów politycznych Alaksandra Łukaszenki i Viktora Orbána.

Efektom była wysoce symboliczna, pierwsza historyczna wizyta premiera Węgier Viktora Orbána w Mińsku 5 czerwca 2020 r. Mimo pandemii COVID-19 obaj przywódcy spotkali się osobiście. Podkreślili, że nie ma nierozstrzygniętych kwestii ani sporów między oboma pań-

50 A. Fedorov, *Sleduiushchei tochkoi na karte Evrosoiuzy dlia Lukashenko mozhnet stat' Budapesht*, Naviny.by, 11.03.2020, <https://naviny.by/article/20200311/1583904601-sleduyushchey-tochkoy-na-karte-evrosoyuza-dlya-lukashenko-mozhet-stat> [30.07.2020] [A. Федоров, *Следующей точкой на карте Евросоюза для Лукашенко может стать Будапешт*, Naviny.by, 11.03.2020, <https://naviny.by/article/20200311/1583904601-sleduyushchey-tochkoy-na-karte-evrosoyuza-dlya-lukashenko-mozhet-stat>, 30.07.2020].

stwami, nie ma politycznych konfliktów interesów i istnieje wzajemny szacunek. Zwrócili jednak uwagę, że stan obecnych relacji, zarówno politycznych, jak i gospodarczych, jest zdecydowanie niezadowolający i wymaga natychmiastowej reakcji. Alaksandr Łukaszenka określił Węgry mianem najbliższego partnera Białorusi w Unii Europejskiej.

Dla strony białoruskiej najważniejsza była deklaracja premiera Węgier, w której zauważył, że nadszedł czas, aby Unia Europejska zniosła wszystkie sankcje nałożone na Białoruś. Nie da się rozwijać inicjatywy Partnerstwa Wschodniego, której członkiem jest Białoruś, bez zniesienia sankcji⁵¹. Zdaniem Węgier, oba państwa stały się celem precedensowych prób, mających na celu przeciwdziałanie realizacji suwerennego prawa do rozwijania pokojowych programów nuklearnych (na Węgrzech, z udziałem strony rosyjskiej, trwa budowa dwóch nowych bloków energetycznych elektrowni jądrowej Paks, przeciwko czemu protestuje Austria; z kolei przeciwko nowej elektrowni atomowej w Ostrowcu na Białorusi protestuje Litwa). W obliczu wspólnych problemów podpisano umowę o ścisłej współpracy technicznej w dziedzinie energii jądrowej. Obaj przywódcy potwierdzili, że nie akceptują prób wywierania presji z zewnątrz. Ich zdaniem, część państw zachodnich narzuca innym swój punkt widzenia (w kwestiach politycznych bądź związanych z pandemią COVID-19), z czym nie zgadzają się Węgry ani Białoruś⁵². Celem wizyty było też przyspieszenie zapowiadanego na 2020 r. debiutu na Białorusi węgierskich linii lotniczych Wizzair. Ponadto władze Węgier przeznaczyły 480 tys. euro na remont katolickiej katedry w Mohylewie i zwolniły obywateli Białorusi z opłat wizowych.

Głównym przesłaniem wizyty było podkreślanie kształtującej się węgiersko-białoruskiej wspólnoty interesów i publiczne akcentowanie braku zgody na międzynarodową krytykę coraz bardziej autorytarnych systemów. Tym samym Węgry zaktywizowały politykę

51 *Prem'ér Vengrii vystupil za otmenu sanktsii ES v otnoshenii Belarusi*, Naviny.by, 05.06.2020, <https://naviny.by/new/20200605/1591369977-premer-vengrii-vystupil-za-otmenu-sanktsii-es-v-otnoshenii-belarusi> [30.07.2020] [*Премьер Венгрии выступил за отмену санкций ЕС в отношении Беларуси*, Naviny.by, 05.06.2020, <https://naviny.by/new/20200605/1591369977-premer-vengrii-vystupil-za-otmenu-sanktsii-es-v-otnoshenii-belarusi>, 30.07.2020].

52 K. Fedorowicz, *Viktor Orbán w Mińsku. Nowy sojusznik Białorusi w Unii Europejskiej*, „Komentarze IES” 204(107/2020), 12.06.2020, <https://ies.lublin.pl/komentarze/viktor-orban-w-minsku-nowy-sojusznik-bialorusi-w-unii-europejskiej-204-107-2020> [30.07.2020].

wschodnią Unii Europejskiej kosztem Polski i Litwy, państw dotychczas najbardziej predysponowanych w tej kwestii. Brak konfliktów i ograniczeń na linii Mińsk – Budapeszt stanowi dobrą perspektywę do dalszego rozwoju przede wszystkim kontaktów politycznych. Białoruskie władze zyskały nowego sojusznika w centrum Europy, co w trudnych obecnie (epidemiologicznie, politycznie i gospodarczo) czasach jest nie lada sztuką.

W sposób zdecydowanie odmienny kształtowały się relacje Białorusi z Czechami, które nie odgrywały znaczącej roli w polityce zagranicznej Mińska. Między Pragą a Mińskiem nie było wspólnoty poglądów ani wzajemnego zrozumienia. Jedynie w kwietniu 2009 r. Mińsk odwiedził szef czeskiej dyplomacji Karel Schwarzenberg, wręczając białoruskiemu prezydentowi zaproszenie na szczyt Partnerstwa Wschodniego w Pradze. Później, szczególnie po 2010 r. i brutalnych represjach po wyborach prezydenckich, strona czeska znacząco ograniczyła oficjalne relacje z Mińskiem, zdecydowanie opowiadając się za demokratyzacją życia politycznego, przestrzeganiem prawa człowieka i wolnymi wyborami na Białorusi⁵³. Problematyka demokratyzacji, uwolnienia więźniów politycznych i przestrzegania praw człowieka dominowała także w relacjach ze Słowacją. Tym samym oba te państwa nie stanowiły w polityce zagranicznej Białorusi istotnego elementu.

8. Polska

Dla Białorusi jednym z ważniejszych partnerów w regionie Europy Środkowej cały czas jest Polska. W tych relacjach coraz większą rolę odgrywa członkostwo Polski w Unii Europejskiej. W momencie wejścia Polski do Unii Europejskiej na Białorusi dostrzeżono potrzebę zmiany polityki wobec Polski. Zdawano sobie sprawę, że dobre kontakty z Polską mogą się przełożyć na dobre relacje z Unią Europejską, która stała się bezpośrednim sąsiadem Białorusi. Zaczęto traktować Polskę nie jako wroga, ale jako pożądanego partnera.

53 A.V. Tikhomirov, *V otnosheniakh Minska i Pragi prodolzhaetsia period zamorozki*, Naviny.by, 16.02.2013, https://naviny.media/rubrics/politic/2013/02/16/ic_articles_112_180864 [13.11.2020] [A.B. Тихомиров, *В отношениях Минска и Праги продолжается период заморозки*, Naviny.by, 16.02.2013, https://naviny.media/rubrics/politic/2013/02/16/ic_articles_112_180864, 13.11.2020].

Z inicjatywy strony białoruskiej w 2008 r. doszło do pierwszego od ponad czterech lat spotkania ministrów spraw zagranicznych. Rok później na szczycie UE w Brukseli szefowie rządów podjęli decyzję o włączeniu Białorusi do nowego polsko-szwedzkiego programu Partnerstwo Wschodnie, mającego wzmocnić politykę wschodnią UE. W 2009 r. w relacjach polsko-białoruskich doszło także do spotkań na wysokim szczeblu, uzgodnień dotyczących wspólnych inwestycji w dziedzinie energetyki, udziału polskiego kapitału w prywatyzacji białoruskiej gospodarki oraz ułatwień w ruchu granicznym.

W 2010 r. z inicjatywy Polski została podpisana i ratyfikowana dwustronna umowa o zasadach małego ruchu granicznego, upraszczająca przekraczanie polsko-białoruskiej granicy dla osób zamieszkujących obszary przygraniczne. Niestety, strona białoruska do dnia dzisiejszego blokuje wejście w życie tej umowy bez podawania przyczyn. Jednak w 2015 r. białoruskie władze jednostronnie zniosły obowiązek wizowy wobec obywateli Polski i UE przybywających na Białoruś przez lotnisko w Mińsku. Również od 2015 r. wprowadzono możliwość bezwizowych podróży na tereny przygraniczne, takie jak Grodno, Brześć, Puszcza Białowieska i Kanał Augustowski. Doprowadziło to do znacznej aktywizacji ruchu turystycznego i kontaktów na pograniczu polsko-białoruskim⁵⁴.

Istotna zmiana w relacjach polsko-białoruskich zaszła na przełomie 2015 i 2016 r., kiedy w Polsce władzę przejęli politycy związani z Prawem i Sprawiedliwością, którzy dokonali korekty w polityce wobec Białorusi. Po raz pierwszy od wielu lat porzucono ideę demokratyzacji Białorusi. Uznano, że nie sprawdziła się dotychczasowa polityka izolacji i krytycznego dialogu.

Doszło do wyraźnej aktywizacji stosunków dwustronnych, zarówno politycznych, jak i gospodarczych. W Mińsku pojawili się licznie wysocy rangą polscy politycy, jak marszałek Senatu Stanisław Karczewski, marszałek Sejmu Ryszard Terlecki, wicepremier Mateusz Morawiecki oraz minister spraw zagranicznych Witold Waszczykowski⁵⁵. Z kolei

54 K. Fedorowicz, *Perspektywy rozwoju stosunków polsko-białoruskich w zmieniającej się rzeczywistości geopolitycznej*, [w:] *Polska i Białoruś we współczesnej Europie...*, s. 61–63.

55 H. Bińkowski, *Nowe otwarcie w relacjach Warszawa–Mińsk w kontekście procesu reintegracji białorusko-rosyjskiej*, [w:] *Stosunki polsko-białoruskie w 25 lat po podpisaniu Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*, red. A. Daniluk, J. Hofmokl, J. Nadolska, Warszawa 2018, s. 90–91.

w Polsce w 2017 r. wizytę złożyli przedstawiciele Izby Reprezentantów Zgromadzenia Narodowego Białorusi, a w 2019 r. przewodniczący Rady Republiki Zgromadzenia Narodowego Białorusi Michaił Miasnikowicz. Efektem zwiększonego zainteresowania Białorusią było funkcjonowanie w Sejmie VIII kadencji (2015–2019) dwóch parlamentarnych zespołów zajmujących się wzajemną współpracą⁵⁶.

Należy zwrócić uwagę, iż w tzw. resecie polsko-białoruskim na pierwszy plan wysunęły się kwestie gospodarcze, które zdominowały wzajemne kontakty i odsunęły na bok najważniejszą dotychczas kwestię praw człowieka i demokracji. Wymiana handlowa w 2016 r. wyniosła 2 mld USD, w 2017 r. około 2,5 mld USD, a w 2018 r. osiągnęła 3,2 mld USD. Polska stała się trzecim partnerem handlowym Białorusi wśród krajów Unii Europejskiej, po Niemczech oraz Wielkiej Brytanii.

Poprawa wzajemnych stosunków, szczególnie w aspekcie gospodarczym, nie oznacza jednak satysfakcjonującego stronę polską rozwiązania dotychczasowych problemów związanych z polską mniejszością i Kościołem katolickim. Dominuje podejście polegające na wyciszeniu spornych kwestii lub większej otwartości strony białoruskiej na kwestie symboliczne, takie jak polityka historyczna, postrzegane jednak przez Polskę jako niezwykle istotne. Cały czas kwestie polityczne są najtrudniejsze i wymagają szczególnego wyczulenia. Polska i Białoruś są członkami różnych organizacji polityczno-ekonomicznych i wojskowych. Oba państwa prezentują także odmienne zdania na temat demokracji i praw człowieka, są też przykładami innych modeli systemu polityczno-społecznego. Mimo tych różnic, które powodowały i będą powodować w przyszłości rozmaite trudności we wzajemnych relacjach, strona białoruska coraz bardziej postrzega Polskę i relacje z tym państwem jako jeden z ważniejszych elementów polityki zagranicznej.

Wnioski

Region Europy Środkowej już od samego początku procesu kształtowania się koncepcji polityki zagranicznej Białorusi odgrywał znaczącą rolę. Wybór odpowiedniej opcji geopolitycznej w pierwszych latach

56 K. Mrozek, *Reset i kontynuacja. Polityka rządu PiS wobec Białorusi*, Warszawa 2018, s. 1–8.

niepodległości Białorusi nie był wbrew pozorom zadaniem łatwym ani prostym. Mimo potocznego postrzegania Białorusi jako stałego elementu „ruskiego miru”, Europa Środkowa cały czas funkcjonuje jako alternatywa wobec opcji Wschód – Zachód. Białoruskie władze postrzegają region środkowoeuropejski jako perspektywiczny obszar do realizacji interesów narodowych. Koncepcja neutralności i pozablokowości była białoruskim wkładem w budowę nowej geopolitycznej struktury pomiędzy NATO a Rosją. Jednak próby te nie spotkały się z większym zainteresowaniem państw regionu, które (tak jak Polska) jednostronnie postanowiły związać swoją geopolityczną przyszłość z NATO i Unią Europejską. Próba budowy na początku lat 90. XX w. nowego regionalnego sojuszu w centrum Europy, pomiędzy dwoma wielkimi blokami, nie powiodła się. Geopolityczne (a także gospodarcze) realia i trwałe wybory państw sąsiednich przyczyniły się w dużej mierze do wyboru opcji wschodniej i ścisłej integracji z Federacją Rosyjską w ramach wspólnych struktur.

Jednak dokonane w połowie lat 90. XX w. polityczne wybory państw Europy Środkowej i Białorusi, mimo ich trwałości, nie doprowadziły do całkowitego porzucenia przez Białoruś możliwości współpracy z regionem środkowoeuropejskim. Białoruś jest państwem usytuowanym między Zachodem a Wschodem, obszarami, na których dominują demokratyczne wartości ustrojowe oraz autorytaryzm. Wybór drogi rozwoju w takim położeniu nie jest łatwy, a istotnym czynnikiem jest bezpośrednio środowisko międzynarodowe, które w określonym przedziale czasowym może sprzyjać rozwojowi demokracji lub autorytaryzmu.

Białoruś jest państwem położonym w centrum Europy i w sposób naturalny jest predysponowana do kształtowania swoich relacji z państwami sąsiedzkimi, z którymi łączy ją wspólne interesy i codzienne funkcjonowanie. Tym samym polityka izolacji (bądź samoizolacji) lub jednostronny wybór ścisłego sojuszu z Rosją nie przynosi pożądanego rezultatu. To ponownie skłoniło białoruską dyplomację do aktywizacji wektora środkowoeuropejskiego, który może być w niedalekiej przyszłości pozytywnym impulsem do przeprowadzenia kompleksowych reform gospodarczych, a być może politycznych.

Należy jednak zwrócić uwagę, że sytuacja polityczna na Białorusi po wyborach prezydenckich w 2020 r. jest napięta i nieprzewidywalna (masowe demonstracje, represje, strajki). Na chwilę obecną trudno jest

prognozować jej rozwój. Być może dojdzie do przesilenia i radykalnych zmian. Ale niewykluczone, że nic się nie zmieni. W 2010 r. po sfałszowanych wyborach i brutalnych represjach wydawało się, że Białoruś zostanie na długo izolowana. Jednak po kilku latach nastąpiła odwilż i pierwsze kontakty z sąsiadami i UE.

W zależności od tego, jak się rozwinie przyszłość Białorusi po 2020 r., region Europy Środkowej nadal będzie stanowił dla Mińska naturalny obszar do definiowania swoich interesów narodowych z uwzględnieniem najbliższych sąsiadów. Łotwa, Litwa, Polska jako bezpośredni sąsiedzi (oraz Węgry), będący członkami Unii Europejskiej, są i będą dla Mińska obszarem, który może pozytywnie oddziaływać (politycznie, gospodarczo, naukowo) na Białoruś i w bliżej nieokreślonej perspektywie przyczynić się do wyboru europejskich standardów białoruskiego państwa.

Bibliografia

- Belarus' i Latviia gotoviat vizit Lukashenko v Rigu*, Naviny.by, 19.07.2018, <https://naviny.by/new/20180719/1532009432-belarus-i-latviya-gotovyat-vizit-lukashenko-v-rigu>.
- Białoruś–Polska. Wizyta Mieczysława Hryba w Warszawie w relacjach białoruskiej prasy*, „Biuletyn Białoruski OSW” 1994, nr 3.
- Bińkowski H., *Nowe otwarcie w relacjach Warszawa–Mińsk w kontekście procesu reintegracji białorusko-rosyjskiej*, [w:] *Stosunki polsko-białoruskie w 25 lat po podpisaniu Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*, red. A. Daniluk, J. Hofmokl, J. Nadolska, Warszawa 2018.
- Czachor R., *Białoruska polityka neutralności i bezatomowości w latach 90.*, „Zeszyty Naukowe Dolnośląskiej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach” 2011, nr 4.
- Deklaracja o dobrym sąsiedztwie, wzajemnym zrozumieniu i współpracy między Rzeczpospolitą Polską i Republiką Białorusi*, „Zbiór Dokumentów” 1992, nr 2.
- Deklaratsiia Verkhovnego Soveta Respubliki Belarus' 27 iiulia 1990 g. № 193-XII „O gosudarstvennom suverenitete Respubliki Belarus'”*, Pravo.by, <https://pravo.by/document/?guid=3871&po=V09000193>.
- Fedorov A., *Pochemu Riga odnositsia k ofitsial'nomu Minsku terpimee Varshavy i Vil'niusa?*, Naviny.by, 16.02.2018, <https://naviny.by/article/20180216/1518758577-pochemu-riga-otnositsya-k-oficialnomu-minsku-terpimee-varshavy-i>.
- Fedorov A., *Sleduiushchei tochkoj na karte Evrosoiizuza dliia Lukashenko mozhet stat' Budapesht*, Naviny.by, 11.03.2020, <https://>

- naviny.by/article/20200311/1583904601-sleduyushchey-tochkoy-na-karte-evrosoyuza-dlya-lukashenko-mozhet-stat.
- Fedorowicz K., *Białoruś – zapomniany sąsiad Polski*, [w:] *Stosunki Polski z Litwą, Białorusią i Ukrainą 450 lat po unii lubelskiej*, red. T. Stępniewski, B. Surmacz, Lublin 2019.
- Fedorowicz K., *Białoruś, Łotwa, Litwa – bałtycka asymetria*, „Komentarze IES” 174(77/2020), 20.04.2020, <https://ies.lublin.pl/komentarze/bialorus-lotwa-litwa-baltycka-asymetria-174-77-2020>.
- Fedorowicz K., *Białoruś, Mołdawia i Ukraina w poszukiwaniu nowych koncepcji bezpieczeństwa*, [w:] *Białoruś, Mołdawia i Ukraina wobec wyzwań współczesnego świata*, red. T. Kapuśniak, K. Fedorowicz, M. Gołaś, Lublin 2009.
- Fedorowicz K., *Perspektywy rozwoju stosunków polsko-białoruskich w zmieniającej się rzeczywistości geopolitycznej*, [w:] *Polska i Białoruś we współczesnej Europie*, red. J. Tymanowski, A. Daniluk, J. Bryll, Warszawa 2015.
- Fedorowicz K., *Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989–2010*, Poznań 2011.
- Fedorowicz K., *Viktor Orbán w Mińsku. Nowy sojusznik Białorusi w Unii Europejskiej*, „Komentarze IES” 204(107/2020), 12.06.2020, <https://ies.lublin.pl/komentarze/viktor-orban-w-minsku-nowy-sojusznik-bialorusi-w-unii-europejskiej-204-107-2020>.
- Fedorowicz K., *Wybrane problemy w stosunkach polsko-białoruskich*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2008, rok (6).
- Fiszer J.M., Stępniewski T., Świder K., *Polska–Ukraina–Białoruś–Rosja. Obraz politycznej dynamiki regionu*, Warszawa 2019.
- Habowski M., *Stosunki Białorusi z Polską*, [w:] *Białoruś w stosunkach międzynarodowych*, red. I. Topolski, Lublin 2009.
- Halecki O., *Historia Europy – jej granice i podziały*, Lublin 2002.
- Kakareko K., *System polityczno-prawny Białorusi*, Warszawa 2018.
- Karbalevich V., *Mesto Polshy v politikie Belarusi*, [w:] *Natsional'no-gosudarstvennye interesy Respubliki Belarus'*, red. L.F. Zaiko, Minsk 1999.
- Karbalewicz W., *Ewolucja stosunków Białorusi i Polski. Spojrzenie z Mińska*, [w:] *Stosunki polsko-białoruskie w 25 lat po podpisaniu Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*, red. A. Daniluk, J. Hofmokr, J. Nadolska, Warszawa 2018.
- Kłoczowski J., *Europa Środkowowschodnia w historiografii krajów regionu*, Lublin 1993.
- Kobets V., *Ia uveren, belorusskij narod smozhet dobitsia pobedy*, Isans, 01.09.2020, <https://isans.org/articles/vladimir-kobecz-ya-uveren-belorusskij-narod-smozhet-dobitsya-pobedy.html>.
- Konstitutsiia Respubliki Belarus' 1994 goda (s izmeneniami i dopolneniami, priniatymi na respublikanskikh referendumakh 24 noiabria 1996 g. i 17 oktiabria 2004 g.)*, Pravo.by, <https://pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/>.

- Konwencja konsularna między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś, sporządzona w Warszawie dnia 2 marca 1992 r.*, Dziennik Ustaw 1994, nr 50 poz. 197.
- Krawczenko P., *Między radzieckim młotem i polskim kowadłem. Prehistoria i historia zawarcia polsko-białoruskiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy 25 lat temu: od konfrontacji do zrozumienia i współpracy korzystnej dla obu stron*, [w:] *Stosunki polsko-białoruskie w 25 lat po podpisaniu Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy*, red. A. Daniluk, J. Hofmokl, J. Nadolska, Warszawa 2018.
- Kuźniar R., *Droga do wolności. Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008.
- Latviiskie vlasti ne budut zapreshchat' pokupku elektroenergii s BelAĖS*, Naviny.by, 16.01.2017, <https://naviny.by/new/20170116/1484580845-latviiskie-vlasti-ne-budut-zapreshchat-pokupku-elektroenergii-s-belaes>.
- Lipai Ia., *Belarus' vnov' primet chempionat mira po khokkeiu*, Naviny.by, 19.05.2017, <https://naviny.by/article/20170519/1495196057-belarus-vnov-primet-chempionat-mira-po-hokkeyu>.
- Litva vnov' postavila pered Belarus'iu vopros ob Ostrovetskoĭ AĖS*, Naviny.by, 04.06.2020, <https://naviny.by/new/20200604/1591299812-litva-vnov-postavila-pered-belarusyu-vopros-ob-ostroveckoy-aes>.
- Malak K., *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi*, Warszawa 2003.
- Mironowicz E., *Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010*, Białystok 2011.
- Mironowicz E., *Polska–Białoruś: ćwierć wieku szorstkiego sąsiedztwa*, [w:] *Polska i Białoruś we współczesnej Europie*, red. J. Tymanowski, A. Daniluk, J. Bryll, Warszawa 2015.
- Mrozek K., *Reset i kontynuacja. Polityka rządu PiS wobec Białorusi*, Warszawa 2018.
- Naumczuk A., *Białoruska koncepcja strefy bezatomowej*, „Biuletyn Białoruski OSW” 1996, nr 7.
- Niepodległość. Sytuacja polityczna. Strona Józefa Darskiego – Jerzego Targalskiego*, <https://jozefdarski.pl/3977-niepodleglosc>.
- Poczobut A., *System Białoruś*, Gliwice 2013.
- Porozumienie między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o nawiązaniu stosunków dyplomatycznych z 2 marca 1992 roku*, „Zbiór Dokumentów” 1992, nr 3.
- Prem'er Vengrii vystupil za otmenu sanktsii ES v otnoshenii Belarusi*, Naviny.by, 05.06.2020, <https://naviny.by/new/20200605/1591369977-premer-vengrii-vystupil-za-otmenu-sankciy-es-v-otnoshenii-belarusi>.
- Rozanov A., *Belarus', Rossiia i novaia Evropa*, „Belorusskii Zhurnal Mezhdunarodnogo Prava i Mezhdunarodnykh Otnoshenii” 1998, № 2.
- Rozanov A., *Belorusskaia diplomatiia: osnovnye orientiry vneshnei politiki*, „Beliarusskaia dumka” 1992, № 8.
- Rozanov A., *K bez'iadernoi zone v Tsentral'noi i Vostochnoi Evrope*, „Belarus' v Mire” 1996, № 2.

- Shadurskii B., *Formirovanie kontseptual'nykh osnov vneshnei politiki Respubliki Belarus' (1991–2011)*, „Vesnik BDU” 2011, № 3.
- Shadurskii V., *Printsyp mnogovektornosti vo vneshnei politike Belarusi*, [w:] *Problemy vneshnei politiki i bezopasnosti. Belarus' – Pol'sha: istoriia i perspektivy sotrudnichestva*, red. A.V. Rusakovich, Minsk 2009.
- Shanshieva L.N., *Belarus: vneshnie i vnutrennie faktory bezopasnosti*, „Problemy evropeiskoi bezopasnosti” 2018, № 3.
- Skubiszewski K., *Polityka zagraniczna i odzyskanie niepodległości. Przemówienia, oświadczenia, wywiady 1989–1993*, Warszawa 1997.
- Skubiszewski K., *Polska polityka zagraniczna w 1991 roku*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej” 1991.
- Snapkouski U., *Belaruskaiia dëiarzhaunasts' i dyplamatyia u XX st.*, „Belorusskii Zhurnal Mezhdunarodnogo Prava i Mezhdunarodnykh Otnoshenii” 2001, № 1.
- Snapkouski U., *Geapalitychnae stanovishcha Belarusi: uchora i sënnia*, „Belaruska minuushchyna” 1994, № 2.
- Snapkouski U., *Gistoryia znesniai palityki Belarusi*, Minsk 2004.
- Snapkouski U., *Shliakh skroz' stagoddze: belaruska-pol'skiiia adnosiny 1918 2017 gg.*, Minsk 2017.
- Sobczak J., *Stosunki Polski z Białorusią*, [w:] *Polska i jej nowi sąsiedzi (1989–1993)*, red. Cz. Mojsiewicz, Poznań–Toruń 1994.
- Tikhomirov A.V., *V otnosheniakh Minska i Pragi prodolzhaetsia period zamorozki*, Naviny.by, 16.02.2013, https://naviny.media/rubrics/politic/2013/02/16/ic_articles_112_180864.
- Tikhomirov A.V., *Vneshniaia politika Respubliki Belarus' (1991–2015 gg.)*, Minsk 2017.
- Tokarz G., *Uwarunkowania geopolityczne polityki państwa białoruskiego po upadku ZSRR*, [w:] *Polska–Białoruś. Wybrane aspekty polityczne i gospodarcze*, red. M.S. Wolański, G. Tokarz, Toruń 2007.
- Tomaszewski A., *Europa Środkowa. Dobra kultury a dziedzictwo kultury*, [w:] *Europa Środkowa – nowy wymiar dziedzictwa*, red. J. Purchla, Kraków 2002.
- Tymanowski J., *Białoruś między Wschodem a Zachodem. Ideologiczne uwarunkowania polityki zagranicznej państwa*, [w:] *Polska i Białoruś we współczesnej Europie*, red. J. Tymanowski, A. Daniluk, J. Bryll, Warszawa 2015.
- Tymanowski J., *Rola i znaczenie Republiki Białoruś we współczesnej Europie*, Toruń 2017.
- Ulakhovich V.E., *Vneshniaia politika Respubliki Belarus' v 1991-2001gg.: opyt kontseptual'nogo samoopredeleniia*, [w:] *Vneshniaia politika Belarusi v istoricheskoi retrospektive*, Minsk 2002.
- Usov P., *Powstanie, konsolidacja i funkcjonowanie reżimu neoautorytarnego na Białorusi*, Warszawa 2014.
- V Minsk pribyl prem'er-ministr Latvii*, Naviny.by, 16.01.2020, <https://naviny.by/new/20200116/1579163202-v-minsk-pribyl-premer-ministr-latvii>.

Warszawski szczyt Inicjatywy Środkoeuropejskiej, „Przegląd Rządowy”
1995, nr 11.

Winnicki Z.J., *Europa Środkowa czy Europa Środkowo-Wschodnia? Europejskie kręgi cywilizacyjne*, „Wschodnioznawstwo” 2017, nr 11.